

DEzero

2014/6.

Debrecen 2013. január 1. – 2014. december 31.

Társadalomföldrajzi munkacsoport

Társadalomföldrajzi munkacsoport

A munkacsoport tagjai

Dr. Kozma Gábor

Dr. Csomós György

Dr. Kulcsár Balázs

Dr. Molnár Ernő

Dr. Péntes János

Dr. Radics Zsolt

Dr. Teperics Károly

Marincsák Mariann

Helyzetértékelés

Napjainkban a megújuló energiaforrások fenntartható energetika szempontjából történő használatának nagyobb mértékű elterjedését gátló tényezők között igen fontos szerepet játszik a lakosság idegenkedése. Ez alapvetően azzal magyarázható, hogy a média ugyan igen nagy részletességgel foglalkozik ezzel a kérdéskörrel, több esetben ugyanakkor hiányzik a szakszerű tájékoztatás, a költségek és a várható haszon pontos és részletes bemutatása. Emellett további problémát jelent, hogy a korábbiakban végzett kutatások elsősorban a lakosság adott technológiával kapcsolatban kialakított véleményét igyekeztek feltárni, és alig foglalkoztak azzal a kérdéskörrel, milyen pénzügyi feltételek mellett venné a lakosság komolyan figyelembe ezen eszközök nagyobb mértékű alkalmazását.

Az elmúlt időszakban a helyi önkormányzatok energiaforrásokkal kapcsolatos tevékenysége elsősorban a panel-felújításokkal volt összefüggésben, és alapvető

célja a felhasznált energiamennyiség csökkentése volt. Ez a munka ugyanakkor döntő mértékben egyedinek és pontszerűnek tekinthető, és elemei nem álltak össze egy településléptékű, a megújuló energiaforrások alkalmazását összefüggéseiben kezelő rendszerre.

A megújuló energiaforrások fenntartható energetikai rendszerekkel kapcsolatos alkalmazásához szükséges berendezések gyártása az elkövetkező időszakban a világgazdaság egyik leggyorsabban növekvő ágazatának fog számítani. Az elmúlt időszakban ugyanakkor alig készült olyan felmérés, amely a magyar gazdaságban vizsgálta volna ezen szektor súlyát, foglalkoztatási szerepét. További jelentős hiányosságnak tekinthető, hogy a magyar vállalkozások igen gyakran nincsenek tisztában az ágazat előtt álló lehetőségekkel, és azzal sem, milyen fejlesztések szükségesek ahhoz, hogy ők is sikeresen szerepeljenek ezen a fokozatosan növekvő piacon.

A kutatás szükségessége

Általános megközelítésben a társadalomföldrajzi kutatócsoport munkájának szükségességét alapvetően a kutatási terület komplexitása indokolja. Ez azt jelenti, hogy a megújuló energia hasznosítása, a témához való hozzáállás, az alternatív energiaforrások alkalmazásának feltételei szempontjából alapfeltétel a széleskörű rálátás, amely magában foglalja a települések, gazdasági szereplők, a lakosság, a technológiákat előállítani,

fejlesztési képes hazai vállalkozások átfogó vizsgálatát.

A munkacsoport tevékenységének szükségességét az egyes kutatási irányokkal összefüggésben az alábbiakkal lehet indokolni:

1. Az **elméleti jellegű vizsgálatok** keretében alapvetően a nyugat-európai tapasztalatok feltárására

kerül sor, amelynek során többek között azt elemezzük, külföldön hol vannak passzívházak nagy tömegben, mennyibe kerül az előállításuk, kik végzik a felépítést, mennyire támaszkodnak helyi beszállítókra, mennyi embernek ad munkát, mekkora az állami dotáció mértéke, milyen feltételekkel, hogyan működik a zöldenergia átvétele

2. A **társadalomtudományi kutatások** keretében az Észak-alföldi régióban végzünk kérdőíves felmérést. Ennek keretében terveink szerint feltárjuk a lakosság adott technológiáról kialakított véleményét, a technológia bevezetésével kapcsolatos állásfoglalását, amelynek során kiemelt figyelmet fordítunk annak megállapítására, milyen költségterhelés mellett hajlandó a lakosság fontolóra venni az új technológiák bevezetését.

3. Az **önkormányzati kutatások** három részből állnak. Egyrészt felmérjük az Észak-alföldi tervezési-statisztikai régió helyi önkormányzatainak energiastratégiával kapcsolatos dokumentumait, és elemezzük, milyen mértékben szerepel a fenntartható energiaforrások alkalmazásának a szándéka. Másrészt – kérdőíves felmérés keretében – elemezzük a helyi

önkormányzatok megújuló energiaforrásokkal kapcsolatos elképzeléseit. Harmadrészt – támaszkodva a projekt eredményeire – javaslatot teszünk az érintett helyi önkormányzatok energiastratégiával foglalkozó dokumentumainak az átdolgozására, valamint – a kutatás eredményeire támaszkodva – a települési energetikai önellátás irányába az első lépések megtételére.

4. A **foglalkoztatási és gazdasági kutatások** egyrészt az új rendszerek előállításával kapcsolatos munkaerőpiaci elemzésekre terjednek ki. Ennek során feltárjuk, mennyire import-igényes a rendszer kialakítása, illetve jelenleg milyen cégek foglalkoznak az érintett berendezések gyártásával. Emellett – támaszkodva a KSH adatbázisára – igyekszünk összeállítani azon cégek listáját, akik potenciálisan az érintett berendezések előállítói lehetnek, majd ezen javaslattal felkeressük őket. A kutatások másik jelentős irányát a fejlesztések (passzív házak kialakítása) hatásának költségvetési vonzatai képezik. Ennek keretében feltárásra kerül, mekkora adóbevétel és külkereskedelmi mérleg-többletet eredményezhet a berendezések Magyarországon történő előállítása, majd esetleges exportja, illetve milyen mértékű energia-import kiváltása válik lehetővé.

Eddigi eredmények

A kutatás 2. és 3. fázisának az eredményei az alábbiakban foglalhatóak össze.

1. A lakossági vélemények vizsgálata során az Észak-alföldi régió 18 településén összesen 582 kérdőív kitöltésére került sor. A megkérdezettek lakásasainak fűtési rendszerei hagyományosnak tekinthetők, alapjaiban a fosszilis energiahordozók viszik a prímét. Az elektromos és az alternatív energia felhasználás formái összességében 1% alatti értéket mutatnak. Uralja a fűtési rendszereket a gáz felhasználás (55%) és a vegyes tüzelésű kazánok és a kályhák használata (45%). Országos értékekkel egyezőnek tekinthető a távfűtés súlya, és hasonló a gáz és a fa (szén) tüzelés aránya is.

A rendszerek minőségét mutatja, hogy az elmúlt öt évben a megkérdezettek ötöde (19,7%) hajtott végre

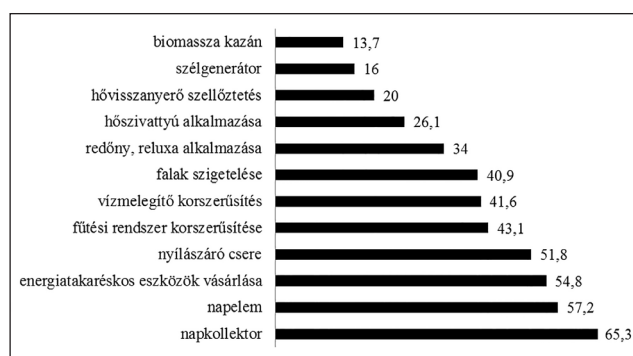
felújítást/javítást. Alapvetően a takarékoskodás motíválta a felújításokat (43%), de komoly szerepet kapott a kényelem, esztétikai igény hátterbe szorult, illetve a környezettudatos gondolkodás is csupán egy válaszadó esetében került elő. Véletlenül szerepelt az okok között a teljesítménynövelési szándék, teljes felújítás esete.

A háztartások energiatakarékosságra való hajlandóságát vizsgálva megállapítható, hogy a világítás vonatkozásában a leghatározottabb az álláspont: a háztartások 94,8%-a jellemzően, vagy nagyon jellemzően takarékos ebben az esetben, alig akad olyan, ahol ez ne lenne természetes. A TV használatával már sokkal megengedőbbek, hiszen ott közel 30%-a a megkérdezetteknek nem, vagy egyáltalán nem takarékoskodik.

Érdekes az energiatakarékos eszközök használatának mutatója. Több, mint 50%-a a háztartásoknak jellemzően figyelembe veszi ezt a szempontot, de magas (18%) a „nem jellemző” válasz aránya is, 2,2% az „egyáltalán nem jellemző” érték. Az energiatakarékos szemlélet bizonytalanságát adják vissza ezeket az értékeket.

A válaszadók a takarékoság lehetőségét elsősorban az alternatív energiaforrások felhasználásával képzelik el legtöbben (1. ábra). Ez az elképzelés nem az energiatakarékoság, hanem a rezsikülső csökkentés által motivált. Elsődlegesen tehát az olcsóbban előállított energia felhasználásával takarékoskodnának, nem pedig a felhasználás csökkentése lebeg a szemük előtt. A napenergia felhasználás jól beágyazódott a köztudatba, az emberek kétharmada a napkollektort, közel ennyi a napelemet tartja jó alternatívának. Furcsa, hogy skála másik végére került szélgenerátor (16%) és a biomassza-kazán (13,7%) felhasználás is ebbe a logikába illeszkedik, amely eszközök kevésbé ismertek.

Általában az energiatakarékos eszközök vásárlása (54,8%) is eszébe jut az emberek több, mint felének. A modernizálás (hatékonyság növelés) gondolata nem idegen az emberektől, ezek már energiát is megtakarító elképzelések. A szigetelés javítása már csak harmaduknál képezi megfontolás tárgyát, a passzív házak esetében fontos hővisszanyerős szellőztetés csak az emberek ötödénél (20%) vetődött fel. Érdekes, hogy a bonyolultabb hőszivattyús eljárást is inkább ismerik (26,1%).

1. ábra A takarékoság lehetséges formái a megkérdezettek körében (%) Forrás: saját felmérés

A házépítés/házvásárlás folyamán fontos szerepet betöltő szempontok elemzése (1. táblázat) rávilágított arra, a passzív házak tervezésénél fontos dőlésszö

kitettséget tartják a legkevésbé fontosnak a válaszadók. Sorban utána a beruházási költségek és a ház kinézete következik. Utóbbiak a passzív ház tervezésének szabad kezet engednek.

A legfontosabb szempontok között a problémamentes fenntartás, az értékállóság és az alacsony fenntartási költségek foglalnak helyet. Itt ismét két olyan szempont került előtérbe, amelynek a passzív házak kifogástalanul megfelelnek.

A környezettudatosság szintjéről árulkodik, hogy a környezetbarát kivitelezés és a szennyező anyagok kibocsátásának minimalizálása nem tartozik a többség által legfontosabbnak ítélt szempontok közé. A környezettudatosságot itt ismét előzi az egyéni takarékoság szempontja. Általában elmondható, hogy a passzív házak tulajdonságait értékelik az építkezők/vásárlók. Nem tartják meghatározóan fontosnak a beruházás költségeit, de legyen értékálló és fenntartás vonatkozásában olcsó a lakás. (1. táblázat)

A vállalhatónak vélt többletköltségek arányaival is hasonló kép ismerhető fel. Meglehetősen óvatosak az emberek, de a passzív házak építéséhez kapcsolódó, jelenleg 20-30% körülire becsült kiegészítő költségek emelkedését a válaszadók 30-50%-a elfogadhatónak látja.

A többség (28,5%) nem kockáztatott sokat, hiszen csak 5%-os beruházási költség növekedést vállalna fel. Valamivel kevesebb, de még mindig a válaszadók negyedéhez közelítő arányban vannak, akik 10, akár 20%-al is többet fizetnének. Utána már meredek a visszaesés, hiszen 30% feletti költség emelkedést csak a lakosság 8,6%-a vállalna.

A passzív házakra és azok ismertségére vonatkozó eredmények közül az alábbiakat lehet elsősorban kiemelni. A válaszadók 2/3-a hallott már a passzív házakról. Az iskolai végzettség növekedésével arányosan több ismerettel rendelkeznek a válaszadók a technológiáról. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők 86%-a, a középfokú végzettségűek 65%-a és az alacsony végzettségűek 32%-a hallott már ezekről az épületekről.

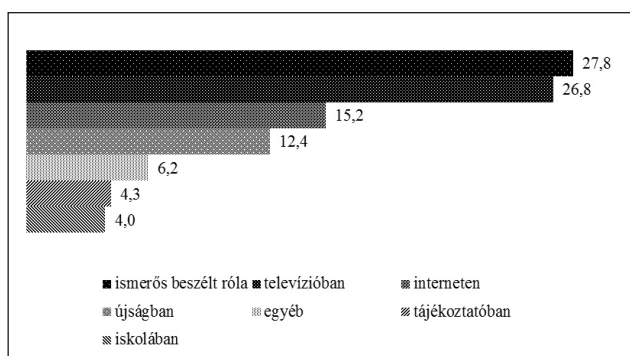
Leginkább az ismerősöktől (27,8%) és a televízióból (26,8%) származnak ezek az ismeretek, majd 3. helyen az internet (15,2%) található (2. ábra). A lakások közel 90%-ában található számítógép, de a hagyományos

	1	2	3	4	5
Szennyvízhálózat megléte	0,9	0,5	1,4	5,5	91,7
Problémamentes fenntartás	0,4	0,4	1,2	9,4	88,8
Épület értékállósága	0,5	0,9	3,2	8,8	86,6
Alacsony fenntartási költség	0,7	0,7	3,9	10,4	84,3
Jó minőségű szigetelés	0,5	0,5	3,0	13,6	82,4
Napos világos lakótér	0,5	0,5	3,7	16,8	78,5
Környezetbarát kivitelezés	0,7	1,9	6,0	16,8	74,6
Szennyező anyagok kibocsátásának minimalizálása	0,7	0,9	4,4	21,6	72,4
A ház külső kinézete	1,1	0,5	11,9	19,5	67,0
Alacsony beruházási költség	1,6	6,9	16,8	19,5	55,2
Déliesség	2,1	8,8	19,6	17,3	52,2
Kellemes lakókörnyezet	0,7	1,6	8,5	89,0	0,2

1. táblázat A lakásépítés/vásárlás preferenciái a megkérdezettek körében
(1 – legkevésbé fontos, 5 – legfontosabb, %) Forrás: saját felmérés

információ-áramlás még mindig hatékonyabban működik, mint a modern, amely tény komoly lehetőséget/feladatot jelent a népszerűsítésben. Kimondottan fontos terület lehet az iskola ebben a vonatkozásban. A válaszadók 4%-a hallott erről az oktatás keretei között, pedig a kiterjedő természet- és környezetvédelmi tartalmú oktatás erre lehetőséget teremthetne. A vidéki Magyarországot érintő ismeretterjesztés vonatkozásában a média és az oktatás szerepe még mindig fontos.

2. ábra A passzív házakra vonatkozó ismereteik forrásai a megkérdezettek körében (%) Forrás: saját felmérés

Az iskolázottabb válaszadók konkrétan ismeretek birtokában számolhatták át a passzív ház eredményezte költség-haszon egyenleget, és juthattak a beruházást támogató döntésre. Ők azok, akik intenzívebben használják az internetet és szaklapokat, az ismerőseik információit, többet tudnak a minisztériumokról és az

energiával foglalkozó non-profit szervezetekről is. Az alacsonyabb képzettségű lakosok inkább hagyatkoznak a médiára és a „hivatalos,” (szolgáltató, szerelők) szervekre.

A válaszadók saját bevallásuk szerint sem elégedettek a passzív házakról való tudásukkal. Durván harmaduk nem ismeri a technológiát, és akik hallottak már róla azok is hiányosnak érzik az információkat. Ötös skálán elhelyezve az információkat ötödük (20,6%) elégtelennek véli az ismereteit, további több, mint negyedük (27,7%) hiányosnak látja azt. Amennyiben ezt összegezzük a teljes minta harmadát kitevő „nem hallott a passzív házról” csoporttal, akkor a megkérdezettek kétharmadáról (32,5% nem hallott róla és a maradék 68% 48,3%-a elégtelen információkkal bír) elmondható az, hogy komoly információhiánnyal rendelkeznek.

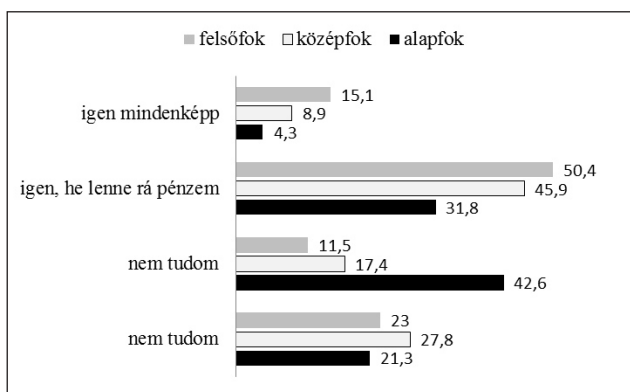
Amennyiben a passzív házról nem hallók egyharmados arányát is figyelembe vesszük (jellemzően csak 2,7% nem válaszolt erre a kérdéscsoportra, a többiek találgattak), akkor majdnem tökéletes válaszokat adtak a beruházás költségnövekedésére (66,4%), és a passzív házak energiahatékonyságára vonatkozó kérdésre (69,4%). Jól ismerték fel az elrejtett hibás válaszokat („csak napos területen lehet építeni, „2019-től csak passzívházat lehet építeni”), tudtak az Antarktiszon megépített kutatóállomásról, a hővisszanyerős

szellőztető rendszerről és a hőszigetelés fontosságával is tisztában voltak. A légtömörégi mutató laikus számára már nehezebben volt értelmezhető (44,7%), illetve a működtetés bonyolultságát kezelték rosszabbul.

Összeségében a passzív házak emblemikus tulajdonságaival többé-kevésbé tisztában voltak azok a válaszadók, akik hallottak már a „technológiáról”, ennek ellenére kevésnek találják az információkat (előző kérdés), és bizonytalanok az építés vonatkozásában is.

A válaszadók tizede adott határozott igen választ „az építene-e passzív házat?” kérdésre. Minden második (46,%) anyagi lehetőségeihez kötné a passzív ház építését. Több, mint negyedük (26%) viszont nem tud állást foglalni, illetve 18%-uk határozottan nemmel választott.

Az iskolázottak határozottabban állnak ki a technológia mellett. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők 15%-a mindenképp, több, mint fele pénz függvényében vállalná. Alig tizedük zárkózik el határozottan, közel 30%-uk nem tudja eldönteni. Az alacsony végzettséggel rendelkező válaszadónál pontosan fordított a helyzet. Az 582 válaszadó huszada építene mindenképp, de több, mint 40%-uk semmiképp sem, így itt a leghatározottabb az elzárkózás (3. ábra).

3. ábra A passzívház építésének szándéka iskolai végzettség függvényében a megkérdezettek körében

Forrás: saját felmérés

Nagyobb a bizonytalanság a beruházási költség növekményre vonatkozóan. Jellemzően 30% feletti költségetemelkedést feltételeznek egy passzív ház építésekor (67,4%). Ez ellentmondani látszik azzal, hogy a passzív házakra vonatkozó állításoknál 66,4% választotta helyesen a 20-30%-os növekményről szólót. Ijesztő, hogy

a válaszadók 46,5%-a 50%, vagy 50% feletti költségemelkedést feltételez a passzív ház építések esetére. A „technológia” elterjedésének gátat szabhat a korrekt információk hiánya.

Átlagban 48,5%-os állami támogatás mellett képzelik el a passzív ház építést a válaszadók, közülük a falvakban élő lennének elégedettek 41,7%-os a városi lakosok inkább 50%-os mértékkel. A magasabb iskolázottságúak a passzív házak építéséhez szükséges állami támogatás minimumszintje vonatkozásában is megengedőbbek. Ők konkrétan ismeretek birtokában számolhatták át a passzív ház eredményezte költség-haszon egyenleget, és juthattak a beruházást támogató döntésre.

2. Az Észak-alföldi régió településeinek érvényben lévő fejlesztési dokumentumainak vizsgálata során egyrészt településfejlesztési koncepciókat és programokat, másrészt ágazati jellegű dokumentumot elemeztünk. A vizsgált települések nagy részének van fejlesztési jellegű koncepciója. Ezek elsősorban az Európai Unió csatlakozása óta születtek, hiszen a források elosztása és lehívása ezek alapján történhet csak. Az egyértelműnek látszik, hogy az 5.000 fő feletti települések rendelkeznek főként fejlesztési programokkal, ez alatt a lakosság szám alatt csak elvétve találunk vizsgálható dokumentumot. Ezt azért fontos megjegyezni, mert így a kisebb települések elképzeléseiről kevesebb információt kapunk. Ugyanakkor az energiahatékonyság szempontjából, de még inkább a megújuló energia-hordozók használatát illetően a falvak és a kisvárosok a fő mintaterületei a fejlesztési projekteknek részben azért mert ott kisebb az energiaigény, s így az könnyebben kielégíthető kisebb energiasűrűségű energiahordozókkal. A régió nagyobb településein (20 ezer fő felett) találkozhatunk már ágazati jellegű stratégiákkal is. Ugyanakkor az, hogy ezek mennyire érintik a megújuló energiaforrások körét a helyi döntéshozók hozzáállásától, érdeklődésétől függ. Nem lehet kimutatni összefüggést sem a település nagysága, sem annak földrajzi helyzete és a megújuló energiákkal foglalkozó stratégiák száma között.

A legtöbb (87%) általános településfejlesztési dokumentum érinti, említi az energiagazdálkodás kérdéskörét, és az a következtetés is levonható, hogy minél

fiatalabb a dokumentum, annál részletesebben foglalkozik vele. A megújuló energiák használatának említési aránya kevéssel alacsonyabb (65%), de még ez is azt jelenti, hogy a munkahelyteremtés, infrastruktúra-fejlesztés és a környezetvédelem általános kérdései mellett a legtöbbet említett fejlesztendő területről van szó. A környezetvédelmi aspektus mellett a legtöbbször kiemelik az életminőségre és a település gazdasági-társadalmi szerkezetére gyakorolt hatását is.

Az ágazati jellegű dokumentumokban az említési gyakoriság elsősorban a dokumentum témájától függ. A környezetvédelmi jellegű stratégiák mindegyike kiemelt célként említi a megújuló energiák használatának növelését. Egyértelműen kirajzolódik ugyanakkor, hogy ezek elsősorban – legalább is települési szinten – az Európai Unió és a nemzeti szintű dokumentumokhoz való igazodás miatt jelennek meg. Ezek sokszor célok és irányelvek mechanikus átvételét jelentik, nem pedig azoknak a helyi viszonyokhoz való alkalmazását. Ezzel szemben a gazdasági jellegű dokumentumok már kevesebb mint fele (45%) tesz említést a megújuló energiákról, sokszor mint az ezekhez kapcsolódó eszközök, berendezések gyártási lehetőségeiről. A közlekedési stratégiák minden esetben kiemelik az energiatakarékosság, -hatékonyság javítás szükségességét, és egy-egy helyen konkrét javaslatok is megfogalmazódnak ezekre.

A megújuló energiáknak a települések életében betöltött szerepét jelentősen befolyásolja a személyes attitűdök kérdésköre. A dokumentumelemzések során ugyanis egyértelművé vált, hogy egy településnek beépül-e a jövőképebe a kérdés az nem a nagyságtól, fekvéstől, hanem egyéb más személyes tényezőktől függ. Ezért a lefolytatott interjúk során arra voltunk kíváncsiak, hogyan vélekednek a települések életének irányítói (polgármesterek, hivatali dolgozók, helyi nagyvállalkozók) a megújuló energiák lehetőségeiről, jelentőségéről.

A kiválasztott települések között voltak olyanok, amelyek a korábbiakban már valósítottak meg energiahatékonyság-növelő fejlesztéseket (10 település), és voltak, akiknek még az elképzelései között sem szerepelt ilyen korábban.

A válaszokból egyértelműen kiderült, hogy az egyik fő motiváló tényező a településüzemeltetési költségek csökkentése, a másik pedig a település-rehabilitációhoz kapcsolódó településrendezési feladat. Ez utóbbi során a felhagyott területek, erdőrészek hasznosítása, illetve a leromlott településrészek rehabilitációja során a megújuló energiákat használó és energiatakarékos rendszerek kiépítése került megemlítésre. A korábbi megvalósított projektek pozitív tapasztalatai szintén motiváló tényezőként kerültek megemlítésre. Azokon a településeken, ahol már vagy megvalósítottak ilyen beruházásokat vagy információval rendelkeztek ilyenről egyértelműen több ötlet merült fel, s fontosabbnak tartották a kérdést a település életében.

A legtöbb esetben a közösségi épületek fűtésének, világításának energiatakarékos átalakítását említették a megkérdezettek, mint fejlesztési lehetőséget. Ezzel kapcsolatban is megemlíthető a rendszerben való gondolkodás, mert mindenki az épületek komplex átalakításában (hőszigetelés, nyílászáró-csere, fűtési rendszer korszerűsítés, helytakarékos feladatszervezés) látta a megoldásokat, s nem csak egyszerűen a korábbi fűtési rendszer lecserélésében.

A nagyobb települések esetében felmerült a közlekedési rendszerek energetikai fejlesztése is, annak racionalizált átszervezésével. Ezen költségeket csökkentő tényezők mellett harmadikként többen megemlítették a bevételszerzés lehetőségét is. Itt elsősorban a településeken meglévő természeti adottságokat, illetve a települések kezelésében lévő épületek lehetőségeinek hasznosítását emelték ki, amelyek lehetőséget adnak energiatermelésre is. Ennek saját igényeken felüli része pedig már egyértelműen a település bevételeinek növeléséhez járulna hozzá. Ezeket a lehetőségeket elsősorban a kisebb települések képviselői említették.

A lehetséges fejlesztések estében a beruházások komplex kezelése is megjelent, minden interjúalany megemlítette, hogy munkahely-teremtő, gazdaságélénkítő hatásra is számítana a fejlesztések következtében, illetve ez fő elvárásként is megjelent az esetleges projektekkel kapcsolatban. Ezen hatások és a megtakarítási lehetőségek mellett egyértelműen a megfelelő támogatási rendszert és az ismeretek bővítését emelték ki, mint az energiahatékonyságot javító beruházások élénkülésének zálogát.

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
www.ujszachenyiterv.gov.hu
06 40 638 638

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.